

Tantárgyi koncentráció az ének-zenében, ének-zene a tantárgyi koncentrációban

Egy tanítási gyakorlat tapasztalatai

VIRÁG BARNABÁS

viragbarna@t-online.hu

Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár

Kulcsszavak: korok párhuzamos tanítása, motiváció, tandal, tantárgyi integráció, tantárgyi koncentráció

Bevezetés

Ének-zene – könyvtárpedagógia szakos tanárként végeztem a Szegedi Tudományegyetemen. Tanítási gyakorlatom során három dolgot tűztem ki célul: 1) amennyire csak tudtam, megpróbáltam kerülni a frontális munkaformát és minél inkább a gyermekek aktivitását előtérbe helyezni; 2) törekedtem arra, hogy számítógépes ismereteimet és a terem biztosította informatikai lehetőségeket kihasználjam; 3) igyekeztem kiemelni a tantárgyak közötti kapcsolódási pontokat, hogy a gyermekek összefüggéseikben lássák a jelenségeket. Most ez utóbbival, a „tantárgyi koncentrációval” kapcsolatos tapasztalataimról írok részletesebben.

Nézzük meg először, hogyan definiálja a fogalmat a Pedagógiai Lexikon. „*Pedagógiai értelemben a koncentráció a didaktikai alapelvek egyike. Érvényesülése többféle módon biztosítható. A tantárgyak egymáshoz való kapcsolatában tervszerűen kell megjelennie olyan témáknál, amelyek egy adott tudományban rendszert képeznek, s tartalom, térben, időben összetartoznak. (Pl.: fizika és kémia, történelem és művészetek kapcsolata.)*” (Báthory-Falusi 1997: 76) Ballér Endre a „tantervi koncentráció” szócikknél részletesebben fejti ki a kapcsolódások lehetőségeinek mikéntjét: „*Beszélhetünk pl. tartalmi, logikai, művelődési, pszichológiai (asszociációra, érdeklődésre, tevékenységre épülő), erkölcsi, világnézeti, cselekvésen, munkán alapuló tantervi koncentrációról.*” (Báthory-Falusi 1997: 473)

„*(A koncentráció) azt jelenti, hogy a tantervben törekszünk kapcsolatokat teremteni a különböző tantárgyak között. Vagyis a tantárgyakat nem hagyjuk elszigetelten egymás mellett, hanem természetes belső szálakkal igyekszünk azokat egymáshoz fűzni. Ilyen természetes kapcsolatokra sok lehetőség van. Sok ponton érintkezik egymással pl. a földrajz és a természetrajz, a történelem és a földrajz, a történelem és az irodalom, a természetrajz és a kémia, a matematika és a természettudományi tárgyak stb. A tanterv elkészítésében ezekre a kapcsolatokra nagy gondot kell fordítani, hiszen gyakran előfordul, hogy valamely tárgyban egy bizonyos ismeret feldolgozásához más tárgy vagy tárgyak meghatározott ismeretei szükségesek. Ha azonban ezek tantervileg később következnek, akkor az adott ismeret feldolgozása nyilvánvalóan hiányos lesz. Az ilyen hiányok kiküszöbölése elemi köve-*

telmény a tantervvel szemben. – vallja Nagy (1967: 76). A Falus Iván-féle Didaktika-tan-könyv kiemelt szerepet tulajdonít a tantárgyi koncentráció megvalósításában a tanárok együttműködésének. Kotschy Beáta szerint a koncentráció „*fő eszköze a tanterv alapos ismerete mellett a kollégákkal való konzultáció és megegyezés a közös terület tanításának időbeosztásáról, tartalmi mélységéről, a kapcsolódási pontok kiemeléséről stb. Ez a rendkívül fontos feladat az iskolai gyakorlatban igen gyakran elsikkad, ezért a tantárgyak (műveltségi területek) közti természetes kapcsolódások nem jönnek létre, a diákok fejében külön-külön ismeretként élnek ugyanannak a jelenségnek a különböző oldalai.*” (Kotschy 1998: 482) Kotschy Beáta írásában arra a Nagy Sándor által korábban vázolt problémára is kitér, mely szerint nehéz az összefüggések tanítása egy olyan tanterv mellett, melyben pl. bizonyos stíluskorszakok az egyes tantárgyakban más-más évfolyamon jelentkeznek.

Tantárgyi koncentráció az ének-zenében

Pontosan ezzel a situációval szembesültem, amikor a SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája hatodik évfolyamának énektagozatos osztályában a bécsi klasszicizmust kellett tanítanom. Véleményem szerint nagyon fontos az, hogy ha egy korszakról beszélünk, akkor a gyermekek bele tudják képzelni magukat az adott kor emberének helyzetébe. Lássák azt, hogy milyen ruhákban jártak, milyen zenét hallgattak, miket ettek, mik voltak az étkezési szokásaik, milyen volt a politikai helyzet, hogyan gondolkodtak, milyen épületekben éltek mindennapjaikat stb. – egy kicsit szippantsanak bele a korszak levegőjébe. A hatodik osztályos történelem tankönyv a Rákóczi szabadságharcra ér véget, tehát a gyermekek csupán hetedik osztályban tanulják a nagy francia forradalmat, az ipari forradalmat, valamint Mária Terézia és a kalapos király uralkodását. Hogyan érthetik így meg tanulóink a XVIII. század második felében élő emberek problémáit, nehézségeit, vagy épp örömeit, egyszerű mindennapjait? Felvetődött bennem a kérdés: hagyjuk az egész koncentrációt, és az énekorán foglalkozunk „csupán” a zenével, vagy röviden, a lényegre kiemelve, beszéljünk a gyerekekkel a korszak történelmi háttéréről, irodalmi- és képzőművészeti alkotásairól, építészetéről, divatstílusáról és gasztronómiájáról, a részletezést pedig hagyjam meg a kollégáknak. Én az utóbbi mellett döntöttem, ami persze rengeteg felkészülést és utánajárást igényelt, de azt hiszem, meghozta a gyümölcsét, mert – zanzásítva ugyan, de – sikerült egy teljes körképet adnom a bécsi klasszicizmusról. Könyvtárostanárról szakvezetőmtől, Csüllögné Bogyó Katalintól azt tanultam, hogy „soha ne adjuk készen az információt.” Ezt az elvet valósítottam meg akkor, amikor a gyermekek által még nem ismert történelmi eseményekről beszélünk: mindent, ami kikövetkeztethető volt, azt kérdésként tettem fel nekik, így rengeteg információra maguk jöttek rá, maguk konstruálták meg tudásukat.

Nem csak a zenetörténelmi korok tanításánál van lehetőség a tantárgyi koncentráció alkalmazására: zárótanításon a *Szivárványos az ég alja* c. népdalt tanítottam, és ezen az órán is fontosnak tartottam, hogy ne csak énekről és zenéről essen szó. Minden mindennel összefügg, aminek a gyermekek felé történő közvetítése kiemelt feladatunk. A dalnáltás motivációs részében a népdal egyes versszakáiból kiragadott szavakhoz kapcsolódó találos kérdéseket használtam. Három könyvet mutattam a gyermekeknek: a Varga Ferencné szerkesztésében megjelent *Szó, fon, nem takács, mi az?* és Nyulász Péter: *Miazami és Miazmég* c. kötetét (könyvtárpedagógia). A furfangos feladványokat a tanulók ügyesen megfejtették, a megoldások pedig egy-egy szemléletes kép formájában a táblára is felkerültek, és természetesen röviden beszélgettünk is róluk.

1. Széles út ez, de nem járod, a szalagját át nem vágod,
eső után megcsodálsz, ez Isten adta ajándékot. Mi az? (*szivárvány*)
2. Nagy Petőfink híres verse, falu végére helyezte,
sajnos onnan néhány legény, imbolyogva jön ki szegény. Mi az? (*kocsma*)
3. Ez az áru lábra mászik, ha elkopik, jön a másik.
minden méret kapható, Nem cipő, de hasonló. Mi az? (*papucs*)
4. Nékem olyan csikóm van, hogyha megyek hátul van,
forog, zörög, rézből van, úgy nyerít az utánam. Mi az? (*sarkantyú*)
5. Eszik, iszik, mégsem hízik, akinek van, pödörgetik,
reggel-este fésülgetik, hogyha őszül, festegetik. Mi az? (*bajusz*)
6. Kék a színe, fán terem, hogyha piros, éretlen,
barna magvát kiveszem, Érett húsát megeszem. Mi az? (*szilva*)

A szivárvány kapcsán – a jelenség természettudományos jellemzőin túl – a jó Isten özönvíz utáni szövetségkötését idéztük fel: „*Szivárványívet helyezem a felhőkre, ez lesz a jele a szövetségnek, melyet én a világgal kötök*” (1Móz 9,13). Nagyon meglepett, hogy annak ellenére, hogy nem egyházi iskolában voltunk, többen tudták, hogy mire gondolok a Szentírás-szivárvány összefüggésében (hit-és erkölcsstan). Szóba került még Petőfi *Falu végén kurta kocsma* c. verse (magyar irodalom) és a duránci szilva (biológia) is.

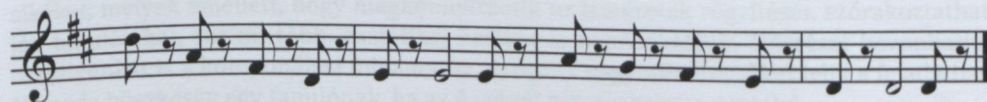
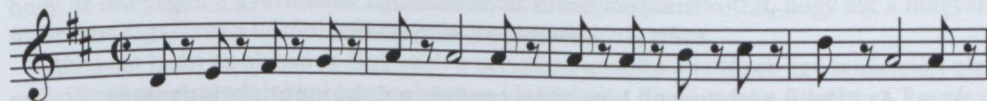
Mint a legtöbb magyar népdal, a *Szivárványos az ég alja* is sok változatban él. A tagozatos ének-zene tankönyvben az Olsvai Imre által Kákicson gyűjtött szöveggel szerepel, de a normál osztályok a Dincsér Oszkár-féle szöveggel éneklék: „*Nincs Szentesen olyan asszony, / mint Turiné komámasszony*”. Dél-dunántúli gyűjtésben a „*Pap Vendelnek nincsen orra, / leharapta a sógora*” szerepel, Nagyberkiben pedig a következőképpen éneklék: „*Azt gondolod mindig így lesz, / Hogy szeretőm sohase lesz. / Dehogy nem lesz, de már van is, / Nálad babám, szebb is jobb is.*” A népdalváltozatok kiváló lehetőséget kínálnak a magyar népzene dialektusterületeinek tárgyalására (földrajz, néprajz).

Az óra levezető részében beszéltünk a gyermekekkel a *Magyar Televízió* által 2012-ben indított *Fölszállott a páva* c. tehetségkutató műsorról (médiáismeret), majd ennek egy részletét tekintettük meg, melyben a *Forrás Néptáncgyűttes* mezőföldi táncokat mutatott be az órán tanult népdalra.

Ének-zene a tantárgyi koncentrációban

Ahogyan énekóráimba igyekeztem más tárgyakat bevonni, úgy könyvtárhasználati foglal-

Bárdos Lajos: Tandal a szinkópáról

kozásaimba is megpróbáltam integrálni többek között pl. az ének-zenét. Azt a módszert

választottam, hogy az adott ismeretanyagot rímbe szedtem, hozzárendeltem egy dallamhoz, és az óra végi reflektálás részben daltanulással rögzítettük azt. Nem új dolog ez, élénken élhet azok emlékében, akik a kommunizmus évtizedeiben tömegdalokon és kórúrieken nevelkedtek. Valóban helytelen az, ha egy ideológia besulykolása a cél és mindez a legcsekélyebb művészi érték nélkül történik. Ugyanakkor, ha Bárdos Lajos nem riadt vissza attól, hogy tréfás tandalt írjon a szinkópáról, akkor véleményem szerint megpróbálkozhatunk vele mi magunk is.

A tanítási gyakorlat során két évfolyamon tartottam könyvtárhasználati órákat. A másodikosok ekkor ismerkedtek meg az iskolai könyvtárral, annak tereivel, használatának alapvető szabályaival, illetve ekkor iratkoztak be és kölcsönöztek először. Sok feladat ez egy tanórára, de nem bizonyult reménytelen vállalkozásnak. Az ötödik osztályosokkal a dokumentumtípusokat tanultuk, így ebben az esetben bonyolultabb (sokkal kötöttebb) szöveget kellett versbe szedni. A dallamot mindkét esetben Gryllus Vilmos: *Lepke és virág* c. dala szolgáltatta, alkalmazkodó ritmusban.

A második osztályosok könyvtári tandala a használati szabályokról

D: Gryllus Vilmos, Sz: Virág Barnabás

Könyv - tá - ri rend - ben pi - hen - nek csend - ben
a köny - vek szé - pen polc - ra he - lyez - ve.
Nem za - var sen - ki, a légy se züm - mög,
csendben le - szek én is: ta - nul - junk e - gyütt!

2. Leveszek egy könyvet, 'örjeggel' jelzem
hová helyezzem vissza e könyvet.
Tudásom bővül az olvasással,
ezért járok én is ide a könyvtárba.

Az ötödik osztályosok könyvtári tandala a dokumentumtípusokról

D: Gryllus Vilmos, Sz: Virág Barnabás

* Örjegy: Keménypapírból készült színes kártya, melyet a polcra levett könyv helyére teszünk, így az pontosan megmutatja hová kell visszatenni a dokumentumot.

Há - rom - fé - le - kép - pen le - het rend - sze - rez - ni,
 Do - ku - men - tu - mun - kat pol - cok - ra he - lyez - ni.
 E - gyik szem - pon - tunk a hor - do - zó - ja mód - ja:
 le - het nyom - ta - tott és nem nyom - ta - tott for - ma.

2. Regények és versek együtt a mesékkel,
 Elbeszélésekkel egy halmazba véve:
 Szépirodalomnak nevezhetjük őket,
 Minden mást azonban ismeretközlőnek.

3. Utolsó, de fontos, a használat módja:
 Kölcsönözhetőek vagy itt lapozhatóak.
 Utóbbi jelzése piros csík gerincen
 A többit pediglen három hétre vidd el!

A második normál osztály volt, így a hallás utáni daltanítás módszerét alkalmaztam: bemutattam a dalt, majd soronként és azokat össze-összekapcsolva a gyermekek mindig utánam énekelték. Ez az évfolyam csak a tanév végére tanul meg folyamatosan olvasni, ezért – és hogy a figyelmüket ne tereljem el – nem vetítettem ki az ének kottáját, ezáltal a két versszak megtanulásával memóriafejlesztés is történt. Két csoportnak tartottam meg az órát: a daltanítás az elsőnél 8, a második alkalommal 5 percig tartott. Ez a hárompernyi különbség sajnos az elsajátítás minőségén is érezhető volt: a második csoportban kevesebbszer ismételtünk át egy-egy sort, így nem annyira rögzült a szöveg, mint először. Az ötödikesek énektagozatosok voltak, természetes hát, hogy tisztábban énekeltek. Életkorukra, előzetes tudásukra, illetve a hosszabb és bonyolultabb szövegre tekintettel ez alkalommal kivétítettem a kottát, ami megkönnyítette a tanulást. Fontosnak tartottam, hogy az óra végén a gyermekek nyomtatásban is megkapják a kottát, hogy azt a magyarfüzetükbe ragasztva a későbbiekben is felidézhesék.

Ahogy talán az olvasó is érzi, ezek a versek nem költő alkotásai: egy tanárjelölt első próbálkozásai. A tandalokkal kapcsolatosan két dologra hívnám fel a figyelmet. Egyrészt bizonyos tantárgyak bizonyos témaköréhez kortárs költők készíthetnének frappáns versikéket, melyek amellet, hogy megkönnyíthetik az ismeretek rögzítését, szórakoztathatják tanulóinkat, sőt mi több, esztétikai értéket is hordozhatnak. Másrészt bevonhatjuk osztályunkat is a komponálási folyamatba, s rögtön nagyobb örömet lelik a feladatban. Micsoda büszkeség egy tanulóknak, ha az ő versét tanulja meg az osztály!

Összegzés

Dobszay László 1980-ban a *Muzsika* folyóirat hasábjain arról írt, hogy nem hisz a „színes”, „változatos” órákban.¹ Úgy vélem, hogy felgyorsult világunkban az oktatásnak is fel kell vennie a versenyt a változásokkal nem csak technikai téren, de gondolkodásban is. A pedagógusoknak minden létező trükköt és fortélyt be kell vetniük azért, hogy a gyermekek érdeklődését felkeltsék, figyelmüket lekössék, lehetővé tegyék számukra minél játékosabb (és interaktívabb) formában az ismeretszerzést, és ami a legfontosabb: gondolkodásra, kreatív problémamegoldásra sarkallják őket.

Írásomban a tantárgyi koncentráción keresztül igyekeztem néhány lehetőséget felvilantani az olvasó előtt, mely bizonyára rengeteg új ötletet fog eredményezni. Nagyon fontos, hogy merjünk próbálkozni! Ne törődjünk bele a diákok részéről egyre gyakrabban tapasztalható érdektelenségbe, hanem keressük meg azokat a pontokat – és ez a nehéz, de nem lehetetlen feladat – amellyel megnyithatjuk értelmüket és szívüket a kultúra felé.

IRODALOM

- Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.) 1997: *Pedagógiai Lexikon II. kötet*. Budapest: Keraban.
 Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.) 1997: *Pedagógiai Lexikon III. kötet*. Budapest: Keraban.
 Dobszay László 1980: Vita iskolai énektanításunk jelenéről és jövőjéről. *Muzsika* 23, 4.
 Kotschy Beáta 1998: Az iskolai oktatómunka tervezése. In: Falus Iván (szerk.) 1998: *Didaktika, elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
 Nagy Sándor 1967: *Didaktika*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Concentration on Subjects in Music Education, Music Education in the Concentration on Subjects

'Concentration on subjects' means to emphasize and highlight the interfaces of the various subjects through the students' interactive participation. It basically has two main conditions, curriculum comes first and it is followed by ongoing discussions among the teachers. During my teaching practice when I taught the styles in music literature then I intend to let the students imagine themselves in the people's situation of that proper epoch. They could immerse in the comprehension of the political situation of the age, of the world of gastronomy, of fashion and art, and of architecture as well. Realization of that kind of complexity is not strengthened by the curriculum at all. Conundrums referring to the words from the song gave opportunity to integrate other subjects in music education. New learning material was berhymed and taught as a song for students during the lesson on library use, that allowed a playful memorization of the newly acquired

¹ „Kodály alapélménye nem a szolmizáció és a nyolcadszünet volt, hanem a népdal művészi szintje, meg a gregorián, Palestrina, Bach, Mozart zenéje. [...] A mai énekpédagógia (tisztelet a kivételnek!) ennek éppen ellenkezőjét teszi: a saját kisszerűségébe nyomorított tanárt tolja előtérbe a maga repülő kottáival, mágneses csecsebecséivel, egyre számosabb »játékos« trükkjével s egyéb, módszereknek vélt jelentéktelenségeivel. A tanár figyelmét éppúgy ezek a cicomák – s persze önmaga – kötik le, mint a diákét, s Palestrina – látva, hogy rá itt nincs szükség – szép halkán kismofordál az ajtón. [...] a zene szentje helyett a készségfejlesztés bálványát tiszteljük. [...] Nem hiszek sem a »színes«, »változatos« órákban, sem az »élénkítés« fortélyos eszközeiben.” (Dobszay 1980)

knowledge. I argue the interdependence of the things in the world even if the students are sometimes indifferent. We should not accept it but rather search for those keys which open the gates of their hearts and mind through which culture may enter. Dare to try new ways.